

Forord

Forholdet mellem litteratur og historie har været spændingsfyldt, lige siden midten af 1700tallet, hvor Baumgartens begreb om kunstens særlige sansesmæssige kvaliteter, 'det æstetiske', udskilte en gruppe tekster, den skønne litteratur, fra alle andre skrifter, som i princippet formidlede viden og sandhed. Litteraturvidenskaben blev en selvstændig disciplin ved at adskille sig fra ældre humanistiske videnskaber som retorik og logik, og litteraturer har siden da stadig måttet forsvare deres tekstgruppes integritet mod truslen om, den atter ville blive opslugt af det bredere tekstbegreb, der i overensstemmelse med etymologien ser litteratur slet og ret som skrifter.

1800tallets historistiske og positivistiske videnskabelige klima inspirerede også litteraturforskerne til at skrive litteraturens historie, hvor digtningen blev betragtet som en reaktion på de faktiske begivenheder, som subjektive beskrivelser af objektive historiske forhold. Parallelt med opbygningen af nationalstaterne udformedes en national filologi, der skildrede historiens gang som en række relativt homogene perioder med hver sit sammenhængende værdisæt, en 'tidsånd', som litteraturen var underlagt. Selv om litteraturhistorien også omfattede litteraturens indre historie, historien om de litterære formers udvikling, blev den grundlæggende skrevet udefra. Den historiske kontekst kontrollerede fortolkningen af de litterære tekster.

Hensigten med 1900tallets formalisme var på ny at frigøre litteraturen fra historiens omklamring ved at udvikle en metodisk tekstbeskrivelse, der kunne hævdes at være lige så objektiv som de humanvidenskabelige hjælpediscipliner, litteraturkritikken hidtil havde benyttet, psykologi, filosofi, politik, antropologi m.fl. Fra de russiske formalister til den engelsk-amerikanske nykritik samledes interessen om det litterære værks indre struktur, med Jakobsons begreb dets 'litteraritet', ud fra det synspunkt, at det litterære kunstværk handler om sit eget sproglige univers og om transhistoriske, evige menneskelige værdier. Hvor videnskabens sprog skal være gennemsigtigt og åbne for indsigt i den ydre verdens objekter, fortætter kunsten sit sprog, så blikket fastholdes på tegnenes niveau. Vendingen mod det æstetiske i de litterære tekster var således en venden sig bort fra verden, en bevægelse som Saussures teori om sprogets konventionelle karakter umiddelbart understøttede. Dette litteratursyn undergravede den klassiske litteraturhistorie, men lagde samtidig grunden til nye litteraturhistorier skrevet indefra, hvor udviklingen blev bestemt af dynamikken i de litterære former. Hovedeksemplerne på de to typer litteraturhistorier er i en dansk sammenhæng Vilh. Andersen og Carl S.

Petersens *Illustreret dansk Litteraturhistorie* (1924-34) og F.J. Billeskov Jansens *Danmarks Digtekunst* (1943-58).

Nyere litteraturteorier som strukturalismen og dekonstruktionen videreførte interessen for værkets narrative og retoriske form, men på længere sigt underminerede de formalismens og nykritikkens æstetiske synsvinkel. I artiklen »Return to Philology« (1982, opt. i *The Resistance to Theory*, 1986) modstiller De Man på den ene side retorik og poetik og på den anden æstetik og mening og fremhæver, at det er litteraturkritikkens opgave at beskrive tekster som retoriske og filologiske funktionsmåder; den historiske kontekst og fortolkningen er udvendige forhold, som tilføjes efter tekstlæsningen. Samtidig påviste Derrida og Hayden White, at hverken filosofien eller historievidenskaben kan klare sig uden skønlitteraturens retoriske virkemidler. Hvis alt i 1800tallet syntes at blive historie, og litterære tekster blev læst med socialpsykologiske metoder, blev alt i 1900tallets slutning tilsyneladende sprog og litteratur, og historiske dokumenter blev læst med tekstanalytiske metoder. Umiddelbart kunne det således se ud til, at litteraturen og litteraturkritikken har overvundet historien, men det betyder samtidig, at skellet mellem litterære og ikke-litterære tekster er nedbrudt, og at forestillingen om skønlitteraturens særlige æstetiske kvaliteter udviskes. Den amerikanske 'new historicism' læser igen litterære værker i deres historiske kontekst uden interesse for deres mulige 'litteraritet'; litteraturstudierne omformes til kulturstudier, og litteraturhistorien opluges af kulturhistorien.

Synet på forholdet mellem litteratur og historie er således svinget fra den ene yderpol til den anden blot inden for de sidste 100 år. Det har skabt øget opmærksomhed over for de litteraturforskere, for hvem det lykkedes at finde en holdbar balance midt i mellem. Erich Auerbachs *Mimesis* er et af de værker, hvis autoritet ikke er blevet undergravet af de skiftende teoretiske strømninger; i de senere år er der udkommet en række bøger om hans arbejde og om den gruppe tyske romanister, han var en del af. Blandt de karakteristiske træk i deres litteratursyn var en filologisk sagkundskab, der ikke giver De Mans noget efter, men som var forenet med et åndshistorisk overblik, der forbinder de retoriske læsninger med den store kulturelle kontekst. Auerbach deler den moderne kritiks afvisning af transhistoriske modeller, etiketter og perioder, men ikke dens modstand mod at forbinde tekst og samfund.

Sidste år var Auerbach emnet for forelæsninger af to danske forskere fra hver sin generation. Søren Baggesen gennemgik *Mimesis* i sin afskedsforelæsning fra RUC i september 2000, og et par måneder før havde Martin Møller talt om Auerbach som litteraturhistoriker i sin konferensforelæsning ved Litteraturvidenskab, KU; begge foredrag er trykt i *Kritik* 148. Søren Baggesen gør den interessante betragtning, at *Mimesis* på den ene side er den

bog, der har betydet mest for hans eget arbejde, men at han på den anden side aldrig har nævnt eller blot henvist til den i sine skrifter; måske kan man tage det som et tegn på, at bogen ikke har passet ind i nogen af de teoretiske skoler, der har sat dagsordenen, men at den måske netop derfor på langt sigt har vist sig holdbar. Baggesen mener, at *Mimesis*'s betydning ligger i, at den forener tekstanalyse og historicitet i et bevidsthedshistorisk perspektiv. Martin Møllers artikel plæderer for, at vi medtænker Auerbach og de øvrige tyske romanisters arbejder, når vi skal gentænke forholdet mellem litteratur og historie i lyset af den seneste periodes litteraturvidenskabelige teoriudvikling.

Dette nummer af *K&K* tager også udgangspunkt i Auerbach. I artiklen *Verden i et sandskorn. Curtius, Auerbach, litteraturhistorien og litteraturvidenskaben* fremlægger Martin Møller et større sammendrag af den del af sin guldmedaljeafhandling om litteraturhistoriens status i moderne litteraturvidenskab, som omhandler de tyske romanister. Artiklen redegør for det filologiske grundsyn bag Curtius' og Auerbachs hovedværker og diskuterer deres standpunkt i forhold til på den ene side 1800-tallets nationale litteraturhistorier, som de kritiserede for at være perspektivløse katalogiseringer under abstrakte periodemæssige eller stilistiske etiketter, og på den anden side litteraturvidenskabelige teorier, som analyserer tekster løsrevet fra deres historiske sammenhæng. Martin Møller betegner metaforisk Auerbachs metode som »Verden i et sandskorn« eller »historisk tekstanalyse«; den består i en detaljeret sproglig forklaring af et afgørende tekstligt udtryk, som åbner for indsigt i hele tekstens struktur og forbindelse med den historiske samtid. Styrken og svagheden i Auerbachs fundamentale historisme diskuteres i forlængelse af en redegørelse for hans inspiration fra Vico og i en afsluttende perspektivering af hans filologiske hermeneutik i forhold til de efterfølgende hermeneutikere, Gadamer og Heideggers filosofi og Jauß' receptionshistorie.

Som en indledning til nummeret og hans egen artikel har Martin Møller oversat indledningen, *Om hensigt og metode*, til den posthumt udgivne *Literatursprache und Publikum in der lateinischen Spätantike und im Mittelalter* (1958), et af de steder hvor Auerbach tydeligst har sammenfattet sit syn på litteratur og historie.

Anton Jørgensen forsvarede i 1996 sin ph.d.-afhandling *Visionary Drama and Scholarly Argument*, hvori han fremlægger den originale teori, at den gådefulde struktur, som valget af teksteksemplerne i *Mimesis* udgør, kan forklares biografisk ud fra Auerbachs familie- og karrieremæssige situation under nedskrivningen. I artiklen *Hvad hjertet er fuldt af løber pennen over med. (Om visse selvbiografiske træk ved Auerbachs Mimesis)* sammenfatter

Anton Jørgen sin argumentation i en nærlæsning af nogle afgørende dateringer og analytiske passager i *Mimesis*.

Pil Dahlerup, som i 1998 udgav første del, *Middelalder 1-2*, af sit nye storværk *Dansk litteratur*, redegør i artiklen *New Literarity. Betragtninger over litteraturhistoriegenren* for de principper, hun i sit eget litteraturhistoriske arbejde bygger på. Hovedsynspunktet er, at litteraturhistorien bør have den litterære form som sit egentlige emne. Den skal kortlægge de forskellige perioders samlede genresystem og betragte genrerens transformationer som det dynamiske element; ikke-litterære tekster, forfatterbiografier og lignende skal have en mere sekundær placering. Litteraturhistoriografien skal selv litterariseres, som artiklens overskrift proklamerer.

Carsten Sestoft kritiserer i sin artikel om den moderne litteraturhistoriografis problemer, *Tekst og kontekst i litteraturhistorien. Litteratur som distinkt historisk praksis*, særlig skismaet mellem den immanente og den kontekstuelle tekstlæsning, som han finder kan løses ved, med Raymond Williams og siden Bourdieu, at betragte litteraturen som en 'distinkt historisk praksis', der omfatter både historien som litteraturens forudsætning og litteraturen som et bestemt udtryk for det historiske. Williams peger på, at Bakhtin og hans Vitebskgruppe syntetiserede formalismen og marxismen i mellemkrigstidens Sovjetunion, ligesom Auerbach gjorde det i sin litteraturhistoriske praksis. Sestoft finder dog en afgørende modsætning mellem fransk rationalisme og tysk hermeneutik, som betyder, at arbejdet med historien som 'distinkt historisk praksis' bedst at lykkes inden for den franske tradition, som tænker i relationer i stedet for substanser.

De sidste tre artikler indeholder analyser af tre litterære hovedværker, som på forskellig vis har forholdet til historien som et væsentligt tema. *Lise Busk-Jensen* viser i *Bugtalen som udvej. A.S. Byatts postmoderne Besættelse*, hvordan Byatt bruger den historiografiske metafiktions teknik med et dobbelt plot til at spejle nutidens litteraturvidenskabelige miljø i victorianismens England. Satiren over den moderne litteraturteoretiske diskurs, som blandt universitetslitterater har fortrængt 1800tallets følelsesmættede skønlitterære sprog, understreger forskellen mellem de to perioder, hvorimod det seksualiserede kønssystem undertrykkelse af den kvindelige kreativitet omvendt fremhæver lighederne.

I *Den historiske fortæller. Om fortællerens problem i Rødt og sort* analyserer *Philip Munch* fortællerens position i Stendhals roman og påpeger, at den eksplicite fortæller er bærer af et tydeligt værdisæt, som er i romantisk opposition til tekstens historiske baggrund i det materialistiske postrevolutionære Frankrig. I en diskussion af Barthes', Prendergasts og Peter Brooks syn på fortællerens rolle i Stendhals litterære repræsentation viser Philip

Munch, hvordan romanens fortæller både kan ses som en manipulator mellem tekstens og samtidens historie og som en faderlig vejleder og kritiker af heltens tidstypiske sociale ambitioner.

Temaet i Tue Andersen Nexøs artikel *Satan tager ordet. Litteratur, genre og historie belyst gennem Torquato Tassos Gerusalemme Liberata* er Tassos forvaltning af arven fra antikken. I hans *Befriede Jerusalem* genopstod kampen mellem Olympens guder og helte fra Homers og Vergils eper som Bibels modsætning mellem Gud og Satan og de kristne ridders drøm om af generobre det hellige land fra muslimerne. På baggrund af en genreteoretisk diskussion, som også inddrager Tassos egen poetik, karakteriseres renæssancens epos og dets forhold til perioden mest yndede genre, ridderdigtningen, hvorefter virkningshistorien særligt hvad angår Satanskikkelsen opridses. Hensigten er at vise, hvordan Tassos markante fornyelse af det antikke epos både reflekterer renæssancens kulturhistoriske horisont og skaber tidens litterære og ideologiske fornyelse.

De afsluttende anmeldelser behandler Per Krogh Hansens nye bog om 'litterære karakterologi', en stor tysk afhandling om metafor-teori, samt en aktuel antologi om kulturradikalismen.

Red.

